

五輪 · CELE CINCI CERCURI

SABIA ȘI VATRA

*Eseu despre cele cinci cercuri
și despre omul care se întregeste*

după Cartea celor cinci cercuri
a lui Miyamoto Musashi, 1645

FOCUL CARE CUNOAȘTE

Alin Dragoș

五輪・CELE CINCI CERCURI

SABIA ȘI VATRA

五輪 · CELE CINCI CERCURI

SABIA ȘI VATRA

Eseu despre cele cinci cercuri și despre omul care se întregește

după Cartea celor cinci cercuri (五輪書, Go Rin no Sho)
a lui Miyamoto Musashi, 1645

FOCUL CARE CUNOAȘTE

Alin Dragoș · Reverb · Focșani

*Nu doar citi, nu memora, nu copia.
Așază ce e scris aici înăuntrul tău,
până îl cunoști din propria experiență.*

Cuprins

PROLOG	
Peștera	1
<i>Un om care scrie la capătul vieții</i>	
ESEUL ÎNTÂI · 地 PĂMÂNT	
Pământul	10
<i>Ce ține fără să se vadă</i>	
ESEUL AL DOILEA · 水 APĂ	
Apa	25
<i>Cele două feluri de a privi</i>	
ESEUL AL TREILEA · 火 FOC	
Focul	39
<i>Clipa coaptă</i>	
ESEUL AL PATRULEA · 風 VÂNT	
Vântul	53
<i>Cotitura măruntă</i>	
ESEUL AL CINCILEA · 空 VID	
Vidul	67
<i>Golul care naște</i>	
EPILOG · TREAPTA A ȘASEA, CARE NU SE NUMĂRĂ	
Nunta lăuntrică	81
<i>Despre omul întreg</i>	
NOTĂ	
Despre această carte	92

Peștera

Un om care scrie la capătul vieții

În toamna anului 1645, un bătrân urcă pe un munte din Kyūshū și intră într-o peșteră ca să scrie. Are șaiszeci și unu de ani. A trăit dintr-o singură artă și a dus-o până la capătul ei: s-a bătut de vreo șaiszeci de ori și n-a pierdut niciodată. Nu mai are nimic de dovedit și nu mai are timp — peste câteva luni va muri. Ia o pensulă și, în întunericul acela umed, în locul care se numește Reigandō, Peștera Spiritului, scrie o carte scurtă pe care o împarte în cinci: Pământ, Apă, Foc, Vânt, Vid.

Ceea ce iese de acolo e lucrul cel mai ciudat cu putință: un manual de luptă care nu vorbește aproape deloc despre luptă.

Ar fi putut să scrie altceva. La treizeci de ani ar fi scris, probabil, tehnică: cum se ține sabia, unde se calcă, ce faci când celălalt atacă din dreapta. La șaiszeci scrii altceva — scrii ce-ți rămâne după ce tehnica ți-a căzut de pe mâini ca o mănușă veche. Îți rămâne felul în care privești. Îți rămâne ce ai învățat despre timp, despre frică, despre minciunile mărunte pe care ți le-ai spus. Îți rămâne, dacă ai avut noroc, o măsură. Bătrânul din peșteră a scris măsura lui, și ea s-a dovedit a fi mai mare decât arta din care se născuse.

De ce a scris tocmai un spadasin

E o nedreptate aparentă în faptul că una dintre cele mai limpezi cărți despre cum se trăiește ne-a rămas de la un om a cărui meserie era moartea. Ne-am aștepta ca înțelepciunea să vină dinspre mănăstire, dinspre catedră, dinspre grădină. Vine, adesea. Dar vine altfel.

Călugărul poate greși cincizeci de ani și nimeni nu-l corectează. Filozoful își poate construi un sistem întreg pe o eroare elegantă și moare onorat. Noi toți, oamenii obișnuiți, ne putem înșela decenii la rând asupra propriei vieți — asupra muncii pe care am ales-o, asupra omului lângă care dormim, asupra motivului pentru care ne trezim dimineata — și viața are politețea crudă de a nu ne spune nimic. Ne lasă. Amână nota de plată până când nu mai avem cu ce o plăti.

Duelul nu amână nimic. E singurul loc în care autoiluzionarea se pedepsește pe loc. Dacă bătrânul s-ar fi mințit pe sine măcar o dată, nu mai ajungea în peșteră. De aceea are cartea lui o asprime pe care alte cărți n-o au: e onestitatea cuiva care nu și-a putut permite o eroare confortabilă. Când spune că trebuie să-ți cunoști uneltele înainte de a ridica un zid, n-o spune ca pe o metaforă frumoasă. O spune ca un om care a văzut ce se întâmplă cu cei care n-au făcut-o.

Iar noi, care nu mai purtăm săbii, avem totuși duelurile noastre. Numai că ele nu se dau o dată, într-o dimineată cu ceață, pe un mal de râu. Se dau în fiecare zi, mărunț și tăcut: cu graba, cu frica, cu zgomotul, cu propriile noastre povești despre noi. „Dușmanul” nu mai e un om cu sabie. E tot ce te scoate din centrul tău. Și, spre deosebire de celălalt spadasin, el nu vine o singură dată. Vine în fiecare dimineată, și ne găsește, de obicei, nepregătiți.

Cinci cercuri, nu cinci lecții

Se citește uneori cartea aceasta ca pe o scară: întâi Pământul, apoi Apa, și tot așa, până sus, la Vid, ca la un ultim etaj în care ajungi și te odihnești. E o greșeală blândă, dar e o greșeală.

Cele cinci nu sunt trepte. Sunt cinci fețe ale aceleiași treziri. Pământul e felul în care stai. Apa e felul în care privești. Focul e felul în care pornești. Vântul e felul în care deosebești. Vidul e felul în care ești, când toate celelalte au încetat să mai fie lucruri pe care le faci. Nu le parcurgi ca pe niște camere, una după alta, ca să ajungi în ultima. Le locuiești pe toate, deodată, mai bine sau mai prost — și fiecare o hrănește pe următoarea. Cine stă bine se adaptează mai ușor. Cine se adaptează pornește mai curat. Cine pornește curat vede mai limpede. Iar cine vede limpede ajunge, în sfârșit, liber.

Roata aceasta nu se închide o dată. Se închide și se redeschide, toată viața. De aceea sunt cercuri, și nu trepte.

Trei sute optzeci de ani

Un lucru merită privit în față, înainte de a merge mai departe: cartea aceasta n-avea niciun motiv să supraviețuiască.

E scrisă de un om dintr-o insulă, într-o limbă pe care n-o vorbea nimeni altundeva, despre o meserie care avea să dispară cu totul în două sute de ani. Tot ce era tehnic în ea a devenit inutil. Nimeni nu mai are nevoie să știe cum se ține o sabie lungă în mâna dreaptă și una scurtă în stânga. Și totuși, în ultimul secol, cartea a fost tradusă în toate limbile mari ale lumii și citită de oameni care n-au atins nici odată o lamă.

O parte din succesul acesta e o neînțelegere, și e cinstit s-o spunem. Prin anii '80 a fost vândută ca manual de strategie pentru corporații — o carte despre cum se câștigă piețe, cum se învinge concurența, cum se impune voința ta asupra lumii. Citită așa, e o carte mediocră; există tratate militare infinit mai bune pe tema aceasta, și au fost scrise de oameni care comandaseră armate, nu de un vagabond singuratic care se bătea pe poduri.

Ce a ținut cartea în viață e altceva, iar acel altceva n-are nimic de-a face cu învingerea.

Cele cinci cărți ale bătrânului sunt, de fapt, o anatomie a atenției. Ele descriu, pe rând, cum stă un om treaz, cum privește, cum alege clipa, cum deosebește adevărul de imitație și cum lucrează atunci când a încetat să se mai supravegheze. Asta e tot. Iar dacă un astfel de tratat ne pare azi mai actual decât acum treizeci de ani, motivul e neplăcut de simplu: niciodată atenția n-a fost atacată atât de sistematic ca acum. Există, astăzi, industrii întregi construite pe știința de a te scoate din centrul tău, și ele sunt mai bine finanțate decât orice mănăstire din istorie.

De aceea nu e o carte despre a învinge. E o carte despre a nu fi avut. Despre a nu fi purtat de celălalt, de zgomot, de grabă, de frică — și, mai ales, despre a nu fi purtat de tine însuți, care ești cel mai iscusit dintre toți. Un om pe care nu-l poți grăbi cu o vorbă dulce și nu-l poți încetini cu o frică e, în orice epocă, un om liber. În epoca aceasta e aproape o anomalie.

Cui i se adresează

Nu e o carte pentru bărbați, deși e scrisă de la un spadassin încoace. Nu e nici o carte pentru femei, deși unul dintre cele două izvoare ale ei privește cele cinci cercuri dinspre partea femeiască a lumii.

Când vom spune, în paginile care urmează, *masculin* și *feminin*, nu vom vorbi despre trupuri și nici despre roluri. Vom vorbi despre două puteri care locuiesc în orice om, în orice clipă, în orice lucru. Taoiștii le-au numit yang și yin. Alchimiștii — Soare și Lună. Tantra le-a numit Shiva și Shakti. Jung le-a găsit în om sub alte nume: animus și anima, masculinul lăuntric al femeii, femininul lăuntric al bărbatului. Grecii vorbeau de Logos, cuvântul care structurează, și de Eros, legătura care unește.

Sub orice nume, e aceeași polaritate: una structurează, cealaltă hrănește; una taie, cealaltă leagă; una transcende, cealaltă naște. Niciuna nu e mai bună. Niciuna nu e „a bărbaților” sau „a femeilor”. Le porți pe amândouă, oricine ai fi — și dacă ai să reții un singur lucru din toată cartea aceasta, acela e.

Fiindcă boala vremii noastre nu e că avem prea mult dintr-un principiu. E că le-am despărțit înăuntru. Masculinul nostru a rămas fără feminin și s-a făcut structură fără suflet, acțiune fără rost, sabie care taie și ce-ar trebui ocrotit. Femininul nostru a rămas fără masculin și s-a făcut simțire fără hotar, adâncime fără direcție, val care îneacă în loc să poarte. Suferim, fiecare în felul lui, de același divorț lăuntric — și aproape nimeni nu-l numește așa, fiindcă nimeni nu ne-a dat cuvintele.

Cartea aceasta e o încercare de a da cuvintele înapoi.

Două citiri și o carte

Cartea pe care o ții acum s-a născut din alte două.

Prima a citit cele cinci cercuri din adânc, dinspre partea femeiască a lumii: nu ca pe o disciplină a cuceririi, ci ca pe o anatomie a prezenței. Acolo sabia a devenit prezență, iar dușmanul a devenit tot ce te smulge din tine. A doua le-a citit invers: le-a dezbrăcat de podoabe și le-a făcut simple și folositoare, cinci principii pe care le poți pune la lucru într-o marți oarecare, fără nicio pregătire și fără niciun nume mare.

Eseul acesta stă între ele — și asta nu e o întâmplare de editură. E chiar argumentul cărții.

Fiindcă nimic nu ține fără două lucruri deodată: forma și viața din formă. Zidul și focul din vatră. Legea și căldura. Direcția și adâncul. Un adevăr spus doar frumos nu se poate folosi; un adevăr spus doar practic nu se poate iubi, și deci nu se ține minte. Ne trebuie amândouă, așa cum unei case îi trebuie deopotrivă grindă și vatră: una o ridică, cealaltă o face locuibilă. O casă cu grindă și fără vatră e un adăpost gol. O vatră fără grindă e un jar în ploaie.

Sabia și vatra. Despre asta e cartea. Cele cinci cercuri sunt cele cinci locuri în care se vede, pe rând, cum lucrurile acestea două au fost despărțite în noi — și ce se întâmplă când se întorc unul spre altul.

Despre titlu

Cartea se cheamă *Sabia și vatra*, și e drept să spun de ce, fiindcă titlul e o afirmație, nu o podoabă.

Sabia e tot ce taie: forma, hotarul, judecata, inițiativa, direcția, decizia. Ea desparte — și fără despărțire nu există nici ordine, nici adevăr, nici faptă. O lume fără sabie e o lume în care nimic nu are contur și nimic nu se termină.

Vatra e tot ce ține cald: înrădăcinarea, legătura, coacerea, empatia, adâncul, viața care crește. Ea unește — și fără unire nu există nici casă, nici sens, nici lucru dus până la capăt. O lume fără vatră e corectă și nelocuibilă.

Aproape toate nenorocirile pe care ni le facem singuri vin din a avea doar una dintre ele. Sabia fără vatră taie și ce trebuia ocrotit. Vatra fără sabie arde casa în care încălzea.

În vechile case țărănești erau amândouă, la trei pași una de alta: sabia sau securea, agățată în cui lângă ușă, și vatra, în mijloc. Nimeni nu le socotea opuse. Era limpede pentru oricine că una apără ce încălzește cealaltă, și că o casă are nevoie de amândouă ca să fie casă.

Ce s-a pierdut între timp nu e niciuna dintre ele. E vecinătatea lor.

Ce este un eseu

Un curs te învață. Un ghid îți arată. Un eseu face altceva: cântărește, în fața ta, un lucru pe care nu-l stăpânește încă până la capăt. Cuvântul vine din francezescul *essai* — încercare, cumpănire, prima tăietură într-o piatră care nu ți s-a dat desfăcută. Cel care scrie un eseu nu coboară de pe munte cu tablele legii. Se așază lângă tine și gândește cu voce tare, iar dacă lucrarea iese bine, la capăt nu rămâi cu ce a crezut el, ci cu ceva ce ai văzut tu.

Așa că nu-ți voi da exerciții. Nu-ți voi da pași, nici săptămâni, nici bifat. Îți dau cinci eseuri, câte unul pentru fiecare cerc, fiecare fiind un singur gând dus până unde poate el să meargă. La capătul fiecăru-

ia vei găsi o singură frază, scurtă și osoasă, pe care o poți lua cu tine dacă uiți tot restul. Inima cercului, așa i-am spus. Pe acelea merită să le știi pe de rost. Restul e drum până la ele.

Dacă vrei totuși o cadență, ia un eseu pe săptămână și lasă-l să lucreze. Cărțile de felul acesta nu se citesc, se locuiesc. Merg încet, cum merge tot ce prinde rădăcină.

Cum se citește

Un cuvânt despre felul în care e construită cartea, ca să nu-l cauți singur.

Fiecare dintre cele cinci eseuri urmează același drum, și drumul acesta e chiar argumentul. Începe cu principiul cercului — ce înseamnă el, în cea mai simplă formă cu putință. Trece apoi la cele două chipuri ale lui, cel care structurează și cel care hrănește. Se oprește îndelung asupra umbrelor, adică asupra a ce se întâmplă cu fiecare dintre cele două atunci când rămâne singură — și aici, dacă te vei recunoaște undeva, vei face bine să nu treci repede. La sfârșit vine aurul: ce se naște când cele două se întorc una spre alta.

Vei găsi puține sfaturi și niciun exercițiu numerotat. Găsești, în schimb, din loc în loc, câte o mișcare pe care o poți face — o întrebare, o probă, un gest mărunț. Sunt strecurate în text și nu scoase în evidență, dinadins: un lucru făcut fiindcă ai vrut lucrează altfel decât unul făcut fiindcă ți s-a spus la punctul trei.

Iar la capătul fiecărui eseu vei găsi o singură frază, culeasă și șlefuită până când nu mai are nimic de prisos. Inima cercului. Sunt cinci cu totul. Se pot ține minte într-o dimineață și se pot folosi o viață.

O singură promisiune, și un singur avertisment

Promisiunea e mică: nu vei găsi aici nimic nou. Nu s-a inventat nimic despre cum se trăiește de vreo trei mii de ani încoace; s-a reformulat, s-a uitat, s-a reamintit. Tot ce poate face o carte bună e să-ți pună un cuvânt exact acolo unde aveai o ceață — și ceața să se ridice, o clipă, cât să vezi pe unde calci.

Avertismentul e mai serios. Vei vrea, citind, ca această carte să te facă mai bun. Nu te va face. Nicio carte nu face asta; e o pretenție pe care numai cărțile proaste și-o asumă. Ce poate face una ca aceasta e să te facă mai exact: să-ți dea nume pentru lucrurile din tine care n-aveau nume, iar unele dintre numele acelea te vor ustura. Ce faci după ce le-ai aflat nu mai ține de citit. Ține de cerul al treilea, de Foc, și nicio pagină din lume nu-l poate aprinde în locul tău.

Bătrânul din peșteră știa asta. De aceea și-a încheiat fiecare carte cu același îndemn nerăbdător, care sună cam așa: *nu te mulțumi să pricepi — exersează*. A murit la câteva luni după ce a pus jos pensula. Cartea a rămas. Peștera se poate vizita și azi: e mică, e udă, și n-are nimic de arătat. Toate lucrurile care contează sunt așa. Arată sărac și țin mult.

Să începem, atunci, de jos. De la pământ.

ESEUL ÎNTÂI · 地 PĂMÂNT

Pământul

Ce ține fără să se vadă

Într-un sat de câmpie se vede, după o singură iarnă, care case au fost ridicate de oameni care au săpat și care de oameni care s-au grăbit. Nu se vede în vara în care s-au zidit — atunci toate sunt albe, toate miros a var, toate arată la fel de bine. Se vede la dezgheț. Pământul se umflă, apoi se lasă, și fiecare casă spune adevărul despre ce are dedesubt. Una rămâne dreaptă. Cealaltă crapă pe diagonală, de la colțul ferestrei în sus, o crăpătură subțire pe care proprietarul o va chitui de trei ori, în trei primăveri, fără să se întrebe niciodată de ce se întoarce.

Viețile sunt așa. Arată toate bine în vara lor. Iar dezghețul vine la toți.

Întrebarea de pe care începe tot

Bătrânul își începe Calea cu Pământul fiindcă nimic nu stă fără temelie, și fiindcă întrebarea temeliei e cea mai simplă și cea mai necruțătoare din câte există:

Pe ce stai?

Nu „ce vrei”. Nu „încotro mergi”. Nu „ce simți”. Toate acestea vin după. Întâi: pe ce stai, chiar acum, în timp ce citești rândul acesta. Ce

te ține. Ce ai sub tălpi când se ia curentul și pleacă toată lumea din casă și rămâi singur cu tine, într-o duminică seara, fără niciun ecran aprins.

Cei mai mulți oameni nu știu să răspundă. Nu din prostie — din faptul că nu li s-a cerut niciodată. Ne-am obișnuit să fim întrebați ce facem, nu pe ce stăm. Iar cine n-a fost întrebat multă vreme un lucru ajunge să creadă că lucrul acela nu se poate întreba.

Cartea Pământului, la Musashi, nu te învață să lupți. Te învață să cunoști terenul. Îndemnul ei e să știi deopotrivă lucrurile mărunte și pe cele uriașe, pe cele de la suprafață și pe cele din adânc — iar comparația pe care o folosește el e cea a meșterului arhitect, care vede planul întreg, lemnul, uneltele și oamenii înainte de a ridica un singur zid. Un dulgher bun știe care scândură ține și care se va răsuci peste doi ani. N-o știe din intuiție; o știe pentru că a stat destul timp printre scânduri.

Aceasta e prima mutare a Pământului: temelia nu e o virtute, e o cunoaștere. Nu ți se cere să fii tare. Ți se cere să știi pe ce stai.

Autocunoașterea nu e spovedanie, e inventar

Cuvântul „autocunoaștere” a fost stricat de prea multă folosire. A ajuns să sune a introspecție lungă și dulce, a povești despre copilărie spuse la nesfârșit, a explicații pentru ce nu putem face.

Pământul cere altceva, mai puțin romantic și mult mai util: un inventar. Ce pot. Ce nu pot. Ce mă ține treaz și ce mă seacă. La ce oră din zi gândesc bine și la care sunt un om pe care nu m-aș angaja. Ce lucruri, făcute de mine, ies totdeauna bine, și ce lucruri, oricât aș exersa, ies mediocru. Cu cine sunt mai bun decât sunt de obicei, și cu cine sunt mai rău.

Diferența dintre *a ști ce poți* și *a crede ce vrei* e toată distanța dintre un om așezat și unul care se va prăbuși într-o zi, spectaculos, spre mirarea tuturor. A doua stare e mai plăcută. Prima e singura pe care poți construi.

Un inventar nu se face cu blândețe și nici cu cruzime. Se face ca la magazie: numeri ce e, scrii ce ai numărat, nu te certi cu cifra. Cruze-mea față de tine e doar altă formă de minciună — una care se dă drept sinceritate, dar care exagerează la fel de mult ca lauda, numai în partea cealaltă. Cine își spune „nu sunt bun de nimic” e la fel de departe de adevăr ca cel care se crede genial. Amândoi au ocolit numărătoarea.

Iar la capătul inventarului nu vine nicio concluzie mare despre tine. Vine doar un teren. Un teren pe care, în sfârșit, se poate zidi.

Cele două temelii: stâlpul și solul

Aici e locul unde cartea aceasta se desparte de manualul obișnuit, fiindcă orice temelie e făcută din două lucruri, nu din unul.

Cel dintâi e **stâlpul**. Structura. Hotarul. Forma, legea, axul vertical care urcă drept din creștet spre cer. E partea care ridică zidul, trage linia și spune, la momentul potrivit, *până aici*. Ea dă ordine și coloană vertebrală. Fără ea, orice viață se revarsă fără chip: multe începuturi, niciun contur, o mulțime de zile care nu se adună în nimic.

Al doilea e **solul**. Înrădăcinarea. Apartenența, greutatea care te trage blând în jos, trupul ca acasă, prezența care locuiește și hrănește. Solul nu construiește pământul — el *este* pământul. El dă căldură, viață și greutate formei. Fără el, structura rămâne o cușcă foarte bine făcută.

Aproape toți avem unul dintre ele mult mai dezvoltat decât celălalt, și aproape toți credem că lipsa e o trăsătură de caracter, când e de fapt o jumătate.

Casa fără nimeni în ea. Când stâlpul rămâne fără sol, temelia se face cetate de piatră. O cunoști: viața perfect organizată a unui om în care nu mai locuiește nimeni. Programul e impecabil, dosarele sunt la zi, regulile se respectă, copiii știu exact la ce oră se stinge lumina. Totul stă în picioare și nimic nu e cald. Casa e ridicată corect și nimeni nu vrea să intre în ea — nici măcar cel care a zidit-o. Am văzut oameni de felul acesta plângând brusc, la cincizeci de ani, dintr-un motiv minuscul, și neînțelegând de ce. Plângeau pentru că trăiseră douăzeci de ani într-o clădire fără vatră.

Casa fără pereți. Când solul rămâne fără stâlp, temelia se face mlaștină fără maluri. Contopire fără hotar, *da* la tot, o casă în care intră oricine, oricând, și în care gazda nu mai are o cameră a ei. E cald acolo, dar te scufunzi. Nu mai știi unde te termini tu și unde începe lumea. Oamenii aceștia sunt, de obicei, iubiți. Sunt și epuizați, și nu îndrăznesc să pună asta pe seama iubirii, așa că o pun pe seama oboselii, a vremii, a vârstei.

Una e o fortăreață goală. Cealaltă e un jar fără vatră. Nici în una, nici în alta nu se poate locui mult.

Iar leacul nu e cumpăna, nu e „puțin din fiecare”. Un om care își ține jumătățile în echilibru, ca pe doi străini care împart aceeași casă, obosește. Leacul e maturizarea amândurora, până când încep să lucreze împreună: să-ți pui hotare fără să-ți pierzi căldura, să locuiești fără să te dizolvi. Templul se cheamă abia acolo unde stâlpul ține, iar focul rămâne.